

Розділ II

ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ І ГРАМАТИЧНИХ ОДИНИЦЬ

УДК 811.161.2'27+42

Оксана Данилевська
(Київ)

ДИСКУРС ДИТЯЧОЇ КНИЖКИ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІОЛІНГВІСТИКИ

У статті окреслено перспективи дослідження дискурсу дитячої книжки в соціолінгвістичному аспекті. На прикладі популярних творів для дітей, написаних у різний час, проаналізовано трансформацію образу героя-бешикетника в соціокультурному контексті. За результатами анкетування зроблено висновок про складність сприймання фонові інформації читачем-дитиною, а також про невідповідність інтенцій учасників дискурсу, опосередкованого дитячою книжкою.

Ключові слова: соціолінгвістика, дискурс дитячої книжки.

The article highlights perspectives of research of the children's book discourse from the point of view of sociological linguistics. Transformation of the character-urchin has been analyzed within the socio-cultural context using examples of popular works for children written in different times. On the basis of the questioning results, we have made the conclusion on the difficulty of perceiving the background information by the reader-child and nonconformity of intentions of the participants of the discourse predetermined by the children's book.

Key words: sociological linguistics, discourse of children's book.

Яскравою тенденцією, що визначає розвиток сучасного мовознавства, є активне застосування в лінгвістичних студіях прийомів дискурсивного аналізу. Дослідники пишуть про дискурсивний переворот у лінгвістиці [7, с. 24], що видається цілком закономірним, адже поняття дискурсу, за спостереженнями Ф. Бацевича, асоціюється сьогодні з усіма виявами комунікації в суспільстві, комунікацією в межах окремих каналів, виявом правил спілкування, способів викладу та втілення прагматичної мети мовців, різними типами інформації, соціальними, віковими чи статевими характеристиками учасників комунікації, типами та формами мовлення, функціональними стилями тощо [1, с. 137]. Системний дискурсивний аналіз або його елементи покладено в основу багатьох соціолінгвістичних досліджень. Наприклад, розглядаючи мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій, О. Руда вдається до аналізу дискурсу засобів масової інформації на матеріалі друкованих та електронних видань, записів телевізійних ток-шоу, інтернет-форумів, коментарів тощо [12, с. 7–8]. З'являються праці, присвячені аналізу певного типу дискурсу за одним з лінгвістичних аспектів. Для прикладу згадаймо монографію Н. Литвиненко «Український медичний дискурс» [6], у якій дослідницьким пріоритетом обрано комунікативно-граматичний аспект. До такого типу досліджень належить і монографія Н. Кондратенко «Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу», у якій досліджено синтаксичну організацію відповідного текстового матеріалу [5]. Серед здобутків українського мовознавства з окресленої проблематики нашу увагу привернула праця А. Габідулліної, присвячена комплексному дослідженню навчально-педагогічного дискурсу [2]. Зростання кількості мовознавчих праць, автори яких прагнуть дослідити різні аспекти дискурсу, свідчить про пошук методики аналізу лінгвальних параметрів дискурсу як типу соціальної практики.

Оминаючи дискусію в лінгвістичній літературі про дефініцію поняття *дискурс*, зауважимо лише, що обстоюємо його широке трактування, а саме: дискурс як родова категорія до понять *мовлення, текст, діалог* [7, с. 24]. Спрощеним утіленням цього підходу є формула: *дискурс = текст + ситуація*. Власне, цей підхід дає змогу застосовувати процедуру дискурсивного аналізу до будь-яких писемних текстів. У зв'язку з цим В. Карасик зауважує, що «дискурс як текст, занурений у ситуацію спілкування, або як спілкування за посередництва тексту сьогодні є основним об'єктом лінгвістичного аналізу, стаючи іпостассю мови за комунікативного розуміння останньої» [4, с. 325].

Проблема комунікативних властивостей тексту не є новою в лінгвістиці, окремі її аспекти належать до кола наукових інтересів представників різних галузей мовознавства. Особливий інтерес до соціально маркованих текстів мають соціолінгвісти (йдеться, приміром, про тексти, що обслуговують сферу політики, масової комунікації тощо). Т. Радзівська в праці «Текст як засіб комунікації», порівнюючи усну та текстову комунікацію, наголошує на більшій пристосованості останньої до обслуговування потреб суспільства, окремих груп носіїв мови. «За модусом побутування, онтологічними характеристиками текст має істотний соціальний потенціал, – наголошує дослідниця, – його маніфестація передбачає адресацію соціуму, тим часом як окреме усне висловлення, що не документується письмово, існує, доки воно сприймається конкретним реципієнтом... Текст створений для того, щоб функціонувати в соціумі, впливати на нього, входити в його культурну та історичну пам'ять. Він відображає та документує соціально закріплені форми спілкування» [11, с. 4].

Не є винятком і тексти, написані для дітей. Навіть більше: через традиційну орієнтацію художньої літератури для дітей на «органічне злиття мистецтва і педагогіки» [9] її тексти, – це спостерігають дослідники різних соціолінгвістичних шкіл, – «надзвичайно залежать від ідеологічних, ціннісних та релігійних настанов, що панують у суспільстві» [8, с. 9]. Тексти, написані для дітей, всотують найдрібніші прикмети соціально-культурного життя того часу, коли їх було створено, відбиваючи в усій повноті й профілі мовного буття. Хоч таких відбитків у кількісному порівнянні з текстами для дорослих може бути й менше, проте вони концентрованіші, більш стереотипні, що зумовлено певною «селекційною роботою», до якої вдається автор, який свідомо пише для дітей – так звана авторська цензура відповідно до принципів дидактизму, дохідливості, прозорості змісту тощо. Окрім того, тексти, адресовані дітям, засвідчують ту модель комунікації в системі «дорослий – дитина», яка панує в суспільстві. Розгляньмо приклади.

Порівняймо уривки з трьох типологічно споріднених текстів, де головний герой – бешкетник.

1. Це був чистий розбишака-халамидник.

Не було того дня, щоб хто-небудь не жалівся на Федька:

там шибку з рогатки вибив; там синяка підбив своєму «закадишному» другові; там перекинув діжку з дощовою водою, яку збирали з таким клопотом.

Наче біс який сидів у хлопцеві! Усі діти як діти, – граються, бавляться тихо, лагідно. Федькові ж, неодмінно, щоб битися, щоб що-небудь перевернути догори ногами. Спокій був його ворогом, з яким він боровся на кожному місці.

Наприклад, таке. Ліплять хатки з піску. Перед будинком, де жив Федько, була незабрукована вулиця і там завжди грузили в піску коні. Після дощу цей пісок ставав липким і вогким, – для будування хаток нема краще. Поставиш ногу, обкладеш її піском і виймай потихеньку. От і хатка. Хто хоче, може навіть димаря приробити. Коло хати можна тин виліпити, а за тином натикати сінинок – і сад є.

А між хатками іде вулиця. Можна в гості ходити одне до одного.

Федько теж ліпить. Але раптом встане, подивиться-подивиться і візьме та й повалить усе чисто – і своє, і чуже. Ще й регочеться.

А як хто розсердиться або заплаче, так і штовхана дасть. Битись з ним і не пробуй, – перший по силі на всю вулицю. Враз тобі дасть підніжку, зімне, насяде і пита:

– Ну? Наживсь на світі? Говори!

Як той каже, що наживсь, то милує; а як пручається – іще б'є. (Володимир Винниченко, «Федько-халамидник»).

2. Ява сам казав:

– Ми, – казав, – з тобою, Павлушо, хлопці неабиякі. Справді, без брехні, ми таки хлопці з фантазією. Скажи?

– З фантазією, – підтакував я.

– Ти чув, як дід Салимон учора біля сільмагу казав: «Ондо, – каже, – Ява і Павлуша пішли. От хлопці! Орли! Соколи! Гангстери, а не хлопці! Нема на них буцегарні».

– Чув. Справді.

– Треба, щоб усі про нас так говорили. Треба, щоб слава про нас гриміла на всю Васюківку, як радіо на травневі свята.

– Треба, – погоджуюсь я.

І Ява весь час вигадував різні штуки-викаблуки заради нашої слави. Отож ми з ним піймали в лісі пугутькало й випустили в клубі під час лекції на тему «Виховання дітей у сім'ї». Лектор упав з трибуни і вилив собі на голову графин з водою.

А старі дідові підштаники на телевізійну антену над клубом, думаєте, хто повісив? Ми, звичайно.

А то якось улітку Ява сказав:

– Давай влаштуємо бій биків. (Всеволод Нестайко, «Тореадори з Васюківки»).

3. Ось вже й останній пасажир підтюпцем вибіг з вокзалу. Рекс чекав. Невдовзі почулися легкі обережні кроки. Пес насторожився.

Пролунав легкий свист. Він обережно висунув голову з-за колеса й побачив перед собою якусь купу лахміття. З неї стирчала скуйовджена голова. Двоє блакитних очей дивилися просто на Рекса.

– Ти Рекс, чи що? – спитала купа лахміття. – Вилазь, тільки не кусайся!

– Чого б це я кусався? – несподівано сам для себе людським голосом проговорив Рекс і, вражений, затнувся. – Я-а-ак це я?.. – забелькотів він.

– Точно, Рекс, – сказав хлопець, бо це був хлопець, а не купа лахміття. – Давай, давай, це я, Хроня! Пішли, я знаю одне місце, бо знову на дощ збирається!

Рекс, ще не прийшовши до тями, покільно поплентався за хлопцем.

Вони пройшли дворами, спустилися брудними сходами й опинилися в старому покинутому будинку.

Серед підвалу, на перевернутому ящику з-під горілки «Кайзер», у шербатій філіжанці стола свічка. Хроня чиркнув сірником і запалив її. Рекс почав озиратися.

По кутках накидане дрантя, картонні коробки, уламки дерев'яних ящиків.

Хроня кинув щось на підлогу. Рекс побачив, що це була стара вовняна ковдра, у яку Хроня загортався. Сам хлопець був невисокий, худий і дуже брудний.

– Ти що, живеш тут? – несподівано для себе спитав Рекс. І завмер, бо ще ніяк не міг звикнути, що вміє розмовляти, наче людина.

– Та ні, – сказав Хроня, скидаючи мокрі черевики. – Іноді ночую, коли приїжджаю в це місто. А підвал ще взимку знайшов, як тільки втік з інтернату. Тут спокійно, ніхто сюди не ходить, так що не бійся. (Галина Малик, «Злочинці з паралельного світу»).

Одразу впадає в око змістова подібність поданих уривків. Близькі вони й за місцем, відведеним для них авторами в структурі твору, типом художньої умовності, у яку за їх посередництва занурюється читач. Водночас кожен уривок глибоко закорінений у той соціально-історичний контекст, який відповідає часу його створення. Саме цей контекст визначає відмінності порівнюваних уривків, мотивує особливості ідіостилів письменників (ці спостереження узагальнено в Таблиці 1).

Уривок з твору	Мовне втілення образу героя-бешкетника в поданому уривку	Соціально-психологічна характеристика в контексті всього твору	Час написання твору	Мистецько-ідеологічні настанови автора
1. Володимир Винниченко, оповідання «Федько-халамидник».	Це був чистий розбишака-халамидник; наче біс який сидів у хлопцеві; битися; перевернути догори ногами; спокій був його ворогом, з яким він боровся на кожному місці; повалить ('зруйнує, зламає') усе чисто – і своє, і чуже; перший по силі.	Соціальний план. Розбишака-халамидник, походить з бідної робітничої родини, сім'я винаймає кімнату, батько п'є, у сім'ї хлопець зазнає насильства; власне, через те що батько жорстоко побив хлопчика, він і помирає. Психологічний план. Сильна особистість (типовий харизматик), не знає, до чого прикласти талант («пропаща сила»), бунтівник, руйнівник, проте вигадливий, справедливий, сміливий, здатний швидко зробити вибір, узяти на себе відповідальність, великодушний.	1912 р., в еміграції.	Оповідання ґрунтується на естетиці модернізму (неореалізму); Винниченко – переконаний соціаліст, активний громадський і політичний діяч.
2. Всеволод Нестайко, повість «Тореадори з Васюківки».	Хлопці неабиякі; хлопці з фантазією; Орли! Соколи! Гангстери, а не хлопці! Нема на них буцегарні; Треба, щоб усі про нас так говорили. Треба, щоб слава про нас гриміла на всю Васюківку, як радіо на травневі свята; І Ява весь час вигадував різні штуки-викаблуки заради нашої слави.	Соціальний план. Сільські бешкетники, діти колгоспників (Мати ж Явина – депутат райради, ланкова кукурудзоводів; батько на скрипці грає;). Навчаються в школі, піонери. Психологічний план. Веселі, вигадливі шибайголови, товариські, допитливі, наполегливі, справедливі, добрі, чуйні; у дитячих бешкетах осягають дорослу мудрість – бути відповідальними.	Трилогія: «Пригоди Робінзона Кукурудзо» (1964), «Незнайомець з тринадцятої квартири» (1966), «Таємниця трьох невідомих» (1970).	Твір написаний за канонами радянської дитячої літератури, проте в ньому виразно відчувається вплив мистецтва шістдесятників – ліризм, щирий гумор, іронія, тема «маленької людини».
3. Галина Малик, повість «Злочинці з паралельного світу».	Легкі обережні кроки; скуйовджена голова; двоє блакитних очей; це був хлопець, а не купа лахміття; хлопець був невисокий, худий і дуже брудний; заготовся в стару вовняну ковдру; скидаючи мокрі черевики; тільки втік з інтернату.	Соціальний план. Вихованець інтернату, з якого не раз утікав. В інтернаті опинився внаслідок Чорнобильської катастрофи, народився в Прип'яті. Над усе прагне знайти рідних. Психологічний план. Обережний, спостережливий, кмітливий, справедливий, відчайдушно опирається своїй вимушеній асоціальності, чуйний.	Журнальну версію повісті опубліковано 1997 р.	Повість засвідчує розширення дитячої літератури на засадах «емансипованого дитинства». Твір ґрунтується на естетиці постмодернізму (поєднання реального й фантастичного, карнавалізація). Повість вирізняється яскравою соціальною спрямованістю проблематики.

Аналіз особливостей сприйняття згаданих творів молодшими підлітками (читачів саме цієї вікової категорії вважають адресатом у відповідній комунікативній ситуації) дає підстави для природного запитання, чи важливим був соціальний контекст для авторів.

Цікавою, зокрема, за дослідженнями літературознавців, є історія написання оповідання «Федько-халамидник». По-перше, варто зауважити, що цей текст долучено до кола дитячого читання нещодавно – вже в незалежній Україні, коли ім'я митця повернулося з забуття. Хоч укладачі сучасних хрестоматій та посібників для школярів наголошують, що це оповідання «написане для дітей» [8, с. 399], у літературознавчих розвідках не натрапили на таку заувагу. Натомість Є. Чикаленко згадував, що мовознавець П. Житецький навіть ховав твори В. Винниченка від своїх дітей [10]. Особисті спостереження дають підстави твердити, що цей твір молодші підлітки (за шкільною програмою оповідання вивчали в 6 класі, тобто з дітьми 11 – 12 років) сприймають дуже неоднозначно: тих, які люблять читати, мають розвинену уяву, здебільшого абсолютно приголомшує трагічна розв'язка – діти часто плачуть, не хочуть обговорювати оповідання в класі, просяться вийти з уроку; ті, хто байдужий до читання, лишаються байдужими й до цього тексту, не переймаються долею хлопця, не замислюються над запитаннями вчителя, заважають під час обговорення. Варто наголосити, що й у першому, і в другому випадках соціально-історичний контекст твору залишається за межами сприйняття. Нездатність читачів-дітей досягнути фонову інформацію переконує, що й мовна тканина тексту складна для них. Це дає підстави припускати, що В. Винниченко писав текст все-таки не для дитячої аудиторії.

«Наче біс який сидів у хлопцеві! ... Спокій був його ворогом...» – ця авторська характеристика Федька-халамидника цілком стосується й самого автора. Літературознавець, дослідник творчості В. Винниченка В. Панченко, покликаючись на спогади рідних письменника, зазначає, що оповідання про збитошного Федька, написане 1912 року в еміграції, містить автобіографічний елемент. І це стосується як подробиць та обставин дитинства автора та його героя, так і характерів – реальної людини і літературного персонажа: «Хлоп'ячий ватажок, якому подобається розігрувати своїх ровесників, влаштовувати ризиковані розваги, – це Федько. Гострі відчуття, відчайдушно-веселий бешкет, незвичайні вчинки, які ошелешують дорослих, зате викликають захват у друзів, – його стихія. У XIX ст. про таких, як Федько, казали: *enfant terrible* (жахлива дитина). Однак є у Федька і щось надзвичайно привабливе: передусім – його безоглядність, розмах натури, горда затятість, спритність, навіть зухвальство. А заодно й надійність, готовність узяти на себе чужий «гріх», не ховаючись за спинами інших. Федько – не такий, як усі. Він із тих «порушників правил», які руйнують стандарт, усталені форми, яких збуджує поезія незвичайних вчинків [10].

Дослідник зауважує, що в спогадах матері В. Винниченка, зафіксованих дружиною письменника, є чимало деталей, які «дублюють» історію Федька-халамидника. Збігаються й контури характеру. У часи свого елісаветградського дитинства Володимир Винниченко був схожим на свого майбутнього героя. Сусідських дітей «тримав трохи ... в терорі, бо був дуже сильний для свого віку й волевий, упертий». Курити почав, ще будучи дитиною. Надзвичайно любив волю, повітря, рух. Був гордим, збитошним, незалежним у вчинках і рішеннях правдолюбцем».

Зрозуміло, що дорослий читач, навіть не знаючи всіх обставин написання оповідання, інтуїтивно, на підставі життєвого досвіду, відчуває цей автобіографізм, тому й сприймає описану ситуацію дещо відсторонено – як один з варіантів розвитку сюжету (а міг бути й інший), що, безперечно, пом'якшує враження від трагедії, чого не скажеш про дітей. Аналіз соціокультурних характеристик дискурсу дитячої книжки в діахронії унаочнює ті зміни, яких зазнали ключові образи дитячих творів (хоча б і образ героя-бешкетника) впродовж століття.

Складнощі зі сприйняттям фоновієї інформації спостерігаються й тоді, коли діти читають твори, написані спеціально для них.

Мовознавці, які досліджують особливості сприйняття художніх текстів дітьми, переконані, що така інформація здебільшого залишається не сприйнятою або частково (до 35 %) сприйнятою дітьми. Це засвідчує й наше анкетування, у якому запропонували підліткам трьох вікових категорій (11 – 12 років; 14 – 15 років; 16 – 17 років) витлумачити на основі контексту значення слів, пов'язаних із соціально-історичними реаліями доби, у яку було

написано цитований на початку статті твір В. Нестайка. В анкеті пропонували уривок з першої, найпопулярнішої, з повістей трилогії, пор:

4. Хто не зустрінеється, слово кине:

– Привіт кукурузнику!

– Здоров, козаче!

– Наше вам від **королеви полів!** (Всеволод Нестайко, «Надзвичайні пригоди Робінзона Кукурузо та його вірного друга і однокласника Павлуші Завгороднього в школі, дома та на безлюдному острові поблизу села Васюківки», 1964).

Результати анкетування такі: пояснити вислів королева полів не зміг жоден респондент наймолодшої вікової групи; 35 % – середньої; 75 % – старшої. При цьому молодші підлітки пропонували такі тлумачення:

– *це якась рослина (неймовірної краси / найголовніша) / пшениця / соняшник* – 19 %;

– *жінка, яка володіє великою кількістю землі (полів) / людина, яка має власні поля / яка відповідає за поля / фермерка* – 43 %;

– *дух поля / Берегиня / Мати Богородиця* – 19 %;

– *королева, яка править овочами* – 6,3 %;

– *весна* – 6,3 %;

– *інші варіанти (опудало посередині поля тощо)* – 6,3 %*;

Як бачимо, надзвичайно актуальним є питання про комунікативну ефективність тексту, написаного для дітей. Тож варто погодитися з Т. Радзівською, яка вважає, що найважливішим завданням у дослідженнях текстової комунікації є вивчення

1) процесу текстотворення – комунікативної діяльності суб'єкта, що формує текст (це завдання, принаймні на прикладі окремих митців, традиційно розв'язують в літературознавстві, теорії дитячої літератури, стилістиці);

2) тих лінгвістичних явищ, які спостерігаються в процесі сприйняття тексту (стосовно текстів так званої дитячої літератури це завдання заторкують у лінгводидактиці – в аспекті вдосконалення навичок читання як одного з різновидів мовленнєвої діяльності).

Поєднати різні вектори аналізу здатна соціолінгвістика, у якій напрацьовано методики комплексного дослідження дискурсу. «Щоб збагнути сенс будь-якої комунікативної ситуації, треба зважити на всі її параметри», – наголошує В. Карасик [4, с 265].

Тож текст, написаний для дітей, «оживає», перетворюючись на комунікативне явище, у момент його сприйняття – і саме ця мить, «тут і тепер», має стати об'єктом соціолінгвістичного аналізу.

Заслуговує на увагу ще одна характеристика дискурсу дитячої книжки – участь дорослого-посередника, який пропонує дитині прочитати той або той текст. Ідеться про батьків чи інших дорослих, які обирають книжку для читання (слухання) для своїх дітей у родинній комунікації, це також учителі (методисти, укладачі програм, підручників-читанок та хрестоматій), редактори видавництв, які публікують твори для дітей, журналісти та ін. Рефлексії навколо дитячої книжки – надзвичайно цікавий профіль суспільної свідомості, який істотно впливає на мовну якість тексту. Для прикладу наведемо кілька коментарів – відгуків читачів на сайті популярного видавництва, що спеціалізується на виданні дитячої літератури «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», пор.:

5. «Передусім хочу щиро подякувати Вам за неперевершені книги, за те, що Ви звеличуєте нашу культуру та духовність, прививаєте добро та гарний смак Українській Дитині».

6. «Купили книгу «Повітряні рибки»... Прочитали... «ШОК»... особливо від оповідання про «ЇЖАЧОК – СОНЕЧКО», який є «Супер» героєм тільки по причині того що «кинув» всіх зате здобув багато пиріжків... дуже повчально та сучасно... особливо для малят від 2-х років... інші оповідання

* Відтворюючи відповіді опитаних, намагалися зберегти особливості слововживання та орфографії.

також «вражають» своєю логічною завершеністю і змістовністю... Р.С. Завжди були шанувальниками видавництва... проте в цьому випадку книжку хочемо повернути в магазин...».

7. «Виправте помилочку: «...Володимир Рутківський став лавреатом Шевченківської премії...»
Володимир, Івано-Франківськ.

Мабуть мало бути «лауреатом»

Ірина, м. Переяслав-Хмельницький.

то різниця правописів, а не помилка.

Катеричка, Київ.

З яких це пір «лавреат» – різниця правопису? Завжди було лауреат!

Станіслав, Харків».

Тож аналіз текстів художніх творів для дітей, а також особливостей їх сприймання читачами-дітьми свідчить про неоднакову мету учасників дискурсу, опосередкованого дитячою книжкою: автор (дорослий) прагне передати досвід, долучити до дорослої картини світу, чогось навчити, а читач здебільшого не поділяє цих настанов, прагнучи передусім розважитися, задовольнити свою цікавість. Саме в несумісності прагматичних настанов учасників дискурсу варто шукати причини того, чому сучасні діти не завжди хочуть читати твори, написані спеціально для них.

Отже, методи соціолінгвістичних досліджень дають змогу комплексно проаналізувати дискурс української дитячої книжки крізь призму

- 1) інтенцій учасників дискурсу (адресанта-автора та адресата-читача);
- 2) особливостей створення й сприйняття тексту;
- 3) соціокультурних характеристик ситуації, у якій розгортається комунікація, опосередкована дитячою книжкою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики [Текст] : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с.
2. Габідулліна А. Р. Навчально-педагогічний дискурс: категоріальна структура та жанрова своєрідність (на прикладі шкільного предмета "російська мова") [Текст] : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.02 / Габідулліна Алла Рашатівна ; НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. – К., 2010. – 40 с.
3. Хронологически отмеченная лексика в текстах детской литературы XX века: проблемы динамики лексикона [Текст] : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.01 / Е. С. Дудко ; [Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена]. – СПб., 2010. – 21 с.
4. Карасик В.И. Языковые ключи. – М.: Гнозис, 2009. – 406 с.
5. Кондратенко Н.В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу: монографія / Н.В. Кондратенко; за ред. К.Г. Городенської. – К.: Видавничий дім Дмитра Бурого, 2012. – 328 с.
6. Литвиненко Н.П. Український медичний дискурс: Монографія. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2009. – 304 с.
7. Макаров М.Л. Основи теорії дискурсу. – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
8. Мелешко В.А. Українська література: довідник для абітурієнтів та учнів загальноосвітніх навчальних закладів / В.А. Мелешко, І.О. Радченко, О.М. Орлова, А.О. Панченков. – К.: Літера ЛТД, 2012. – 544 с.
9. Овдійчук Л. Дитяча література. Модульний курс для студентів філологічних факультетів, Рівне, 2008. – 304 с.
10. Панченко В.Є. Володимир Винниченко: парадокси долі і творчості: книга розвідок та мандрівок / В.Є. Панченко. – К. : Твім інтер, 2004. – 288 с.
11. Радзівєвська Т.В. Текст як засіб комунікації / АН України; Інститут української мови; відп. ред. М.М. Пещак. – К., 1993. – С. 194..
12. Руда О.Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі: монографія / Олена Руда; НАН України, Ін-т укр. мови. – К., 2012. – 232 с.